

ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ ԿԱԶՄԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԻ ՀՈՒՐԶ

Համաձայն Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 1-ին հոդվածի՝ Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է: Այս սահմանումն ընդգրկում է ժամանակակից զարգացած պետությունները բնութագրող բոլոր տարրերը: Դրանք ապահովելու համար պետությունները սահմանում են մի շարք սկզբունքներ, որոնք իրենց երաշխավորումն են ստանում Սահմանադրությամբ և օրենքներով ամրագրված բազմաթիվ նորմերում: Այդ սկզբունքներից է օրինականության սկզբունքը, որը երաշխավորում է իրավական պետության գաղափարը: Իրավական պետության պայմաններում տիրում է ժողովրդի կամքը, շահերն արտահայտող օրենքի գերկայությունը, պետական մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք գործում են Սահմանադրությամբ և օրենքներով իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակում, բոլորը հավասար են օրենքի առաջ և առանց խտրականության հավասարապես պաշտպանվում են օրենքով: Օրինականության սկզբունքի իրացման և կենսագործման պայմաններում կարևոր տեղ է զբաղեցնում ժողովրդավարության սկզբունքը, որի պայմաններում իշխանության միակ աղբյուրը և տեղը ժողովուրդն է:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ՝ պետություն, ժողովրդավարություն, ազգային ժողով, օրենսդրական գործառույթ:

Ժողովրդավարությունը՝ որպես պե-

տության հատկանիշ, բնութագրում է ոչ միայն նրա էությունը, այլև այն եղանակների, մեթոդների և ձևերի ամբողջությունը, որոնց միջոցով պետական մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրականացնում են Սահմանադրությամբ և օրենքով վերապահված լիազորությունները: Այն արտացոլում է մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման և պաշտպանվածության աստիճանը: Փաստորեն, կարևորվում է ժողովրդավարության գլխավոր սկզբունքը, որը ոչ միայն ելակետային նշանակություն ունի, այլև մյուս բոլոր սահմանադրական նորմերը կոչված են իրականացնելու այս սկզբունքը: Սկզբունքորեն ժողովրդավարական է համարվում այն պետությունը, որի կառուցվածքն ու գործունեությունը համապատասխանում են ժողովրդի կամքին, մարդու և քաղաքացու հանրաձայնաչ իրավունքներին ու ազատություններին: Այն հանդիսանում է մարդու՝ երաշխավորված ազատության հիման վրակառուցված քաղաքացիական հասարակության կարևորագույն տարր:

Պետությունը ժողովրդավարական հռչակելը դեռևս բավարար չէ այդպիսի պետություն ունենալու համար: Կարևոր նշանակություն ունի այն հանգամանքը, թե ում է պատկանում պետական իշխանությունը, ով է հանդիսանում այդ իշխանության կրողն ու աղբյուրը, և ինչպիսի ձևերով ու եղանակներով է իրականացվում այդ իշխանությունը: Ժողովրդավարական պետություններում իշխանության մի-

ակ աղբյուրը, այն կրողը ժողովուրդն է: Այդ է հռչակում նաև ՀՀ Սահմանադրությունը, որի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին:

Ինչպես նշվեց, կարևոր է նաև, թե ինչպես, ինչ ձևերով ու եղանակներով է ժողովուրդն իրականացնում իր իշխանությունը: Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջոցով: Որպես այդպիսին՝ Ազգային ժողովը Հայաստանի Հանրապետությունում համապետական և համաժողովրդական ներկայացուցչական մարմին է, որի գլխավոր գործառնություն իշխանությունների բաժանման համակարգում օրենսդրական իշխանության իրականացումն է:

ՀՀ առաջին օրենսդիր մարմինն ստեղծվել է Հայաստանի առաջին հանրապետության հռչակումից (1918 թվականի մայիսի 28) հետո՝ 1918 թվականի հունիսին տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրությունների միջոցով: Սկզբում կոչվել է Հայաստանի խորհուրդ, ապա՝ պառլամենտ կամ խորհրդարան: Ունեցել է 80 պատգամավոր, 72-ը՝ ՀՀԴ կուսակցությունից: 1918 թվականի օգոստոսի 1-ին Երևանում գումարվել է անդրանիկ նստաշրջանը. ընտրվել են խորհրդարանի նախագահը (Ավետիք Սահակյան), 2 փոխնախագահները, հաստատվել է կառավարության կազմը:

Խորհրդային տարիներին (1920-1991թթ.) գործել է ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը, որն ընդամենը ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի տեղական մարմինն էր՝ առանց ինքնուրույն գործելու իրավունքի:

ՀՀ ներկայիս օրենսդիր մարմին՝ Ազգային ժողովի (ԱԺ) ընտրությունները

տեղի են ունենում 5 տարին մեկ (2007 թվականից սկսած): Հերթական ընտրություններն անցկացվում են ԱԺ-ի լիազորությունների ավարտին նախորդող 60 օրվա ընթացքում: Ըստ ՀՀ Սահմանադրության՝ ԱԺ-ի պատգամավոր կարող է դառնալ 25 տարին լրացրած, վերջին 5 տարում ՀՀ քաղաքացիություն և ընտրական իրավունք ունեցող, ՀՀ-ում վերջին 5 տարում բնակվող յուրաքանչյուր օր: Պատգամավորության թեկնածուները կարող են առաջադրվել մեծամասնական (առաջադրվում են անհատ թեկնածուներ) և համամասնական (մասնակցում են կուսակցությունները՝ ըստ իրենց առաջադրած ցուցակների) ընտրակարգով: Վերջիններս ԱԺ-ում իրենց ներկայացուցիչն ունենալու համար ընտրություններում պետք է ստանան ընտրողների ձայների առնվազն 5 %-ը: 2007 թվականից ԱԺ-ն ընտրվում է 131 պատգամավորից՝ 90 համամասնական և 41 մեծամասնական ընտրակարգով: ԱԺ-ն իր լիազորությունների ամբողջ ժամկետով ընտրում է ԱԺ-ի նախագահ և 2 փոխնախագահներ, ստեղծում մշտական հանձնաժողովներ՝ օրենքների նախագծերի և այլ առաջարկությունների նախնական քննարկման ու դրանց վերաբերյալ ԱԺ-ին եզրակացություններ տալու համար:

Ազգային ժողովի գործունեությունն իրականացվում է նստաշրջանների, նիստերի, մշտական և ժամանակավոր հանձնաժողովների, ինչպես նաև անհատ պատգամավորների գործունեության միջոցով: Նստաշրջանն Ազգային ժողովի աշխատանքի հիմնական կազմակերպական-իրավական ձևն է: Այն որոշակի ժամանակահատված է, որի ընթացքում պառլամենտը կարող է անցկացնել նիստեր և ընդունել օրենքներ, որոշումներ, հայտարարություններ: Ազգային ժողովն ամբողջ կազմով գործում է միայն նստաշրջաններում, որն իրենից ներկայացնում է ընդհա-

նուր օրակարգով նիստերի ընթացակարգ:

Նստաշրջաններում Ազգային ժողովը կոլեկտիվության և հապարակայնության պայմաններում քննարկում և լուծում է իր իրավասությանը վերապահված կարևորագույն հարցեր: Աշխատանքի նստաշրջանային կարգն ապահովում է պատգամավորների ընդհանուր կարծիքի դրսևորում, հետևաբար նաև՝ հարցերի հիմնավոր և ճշգրիտ, կոլեգիալության վրա հիմնված լուծում: Միայն նստաշրջանում է Ազգային ժողովն իրականացնում իր օրենսդրական գործառնությունը, ընտրում և նշանակում է Սահմանադրությամբ նախատեսված պաշտոնատար անձանց և այլն: Նստաշրջանների կանոնավոր հրավիրումն ապահովում է ներկայացուցչական օրենսդիր մարմնի նորմավորված գործունեությունը:

Սովորաբար պառլամենտը՝ որպես ներկայացուցչական մարմին, ինքն է կանոնակարգում իր գործունեությունը, սակայն խնդիրն ունի պատմական ակունքներ: Ժամանակին, երբ պառլամենտն ընդհանրում էր միապետության դեմ (դուալիստական միապետության շրջանում), գործադիր իշխանությունը պայքարում էր, որպեսզի պառլամենտի գործունեության ժամանակը սահմանափակվի, որպեսզի գոնե այդ միջոցով նա զերծ մնա պառլամենտական վերահսկողությունից և ձեռք բերի օրենսդրական գործունեություն իրականացնելու որոշակի լիազորություններ: Ըստ էության, դա միապետական իշխանության ձգտումն էր, որի արդյունքում պառլամենտն աշխատում էր «նստաշրջանային» կարգով, իսկ միջանկյալ փուլում գործադիր իշխանությունն իրավունք էր վերապահվում ընդունելու ժամանակավոր օրենսդրական ակտեր (դեկրետներ, օրդոնանսներ)¹:

Սակայն, ժամանակակից պառլամենտներին հաջողվեց հասնել աշխատանքի երկարատև գործընթացի հաստատման՝ սահմանելով կարճատև պառլամենտական արձակուրդներ: Մի շարք երկրներում կիրառությունից հանվեց նաև «նստաշրջան» տերմինը, քանի որ պառլամենտն աշխատում է անընդհատ և ի գործ է որոշել իր աշխատանքի կազմակերպման (ներառյալ արձակուրդների հարցերը):

Սոցիալիստական երկրներում պառլամենտի աշխատանքի տևողությունը խիստ սահմանափակ է. նստաշրջանները տարվա մեջ գումարվում են մեկ-երկու անգամ՝ մի քանի օր տևողությամբ: Չինաստանում, օրինակ, պառլամենտի հերթական նստաշրջանը սովորաբար տևում է տարեկան 2-3 շաբաթ:

Նախկին խորհրդային պետությունները հրաժարվեցին տարեկան մեկ-երկու անգամ հրավիրվող պառլամենտական նստաշրջանի ինստիտուտից՝ նախապատվությունը տալով պառլամենտական անընդհատ աշխատանքի ինստիտուտին (օրինակ ՌԴ Սահմանադրության 99-րդ հոդվածի համաձայն՝ Դաշնային ժողովը մշտական գործող մարմին է)²:

Նախկինում նստաշրջաններ գումարելու պառլամենտի իրավունքը միանշանակ պատկանում էր պետության ղեկավարին: Ներկայումս այդ սովորության գործողությունը զգալիորեն նվազել է, և պառլամենտները նստաշրջանները գումարում են մեծամասամբ իրենց հայեցողությամբ: Նկատելի է նաև կառավարության և պատգամավորական խմբերի ու խմբակցությունների կողմից նստաշրջաններ գումարելու հնա-

1 Стн Конституционное (государственное) право зарубежных стран, Отв. ред. Б. А. Страшун, М.: Изд. Бек, 1996, стр. 479:

2 Ավելի մանրամասն տե՛ս Դ. Գրանկին Ի. Վ., Парламент России, М.: Изд-во АО Консалтбанк, 1999, стр. 127; Собрание законодательства Российской Федерации, М.: Изд-во Прогресс, 1995/50, стр. 469:

րավորության աճը: Այս դեպքում պետք է տարբերակել այն սուբյեկտներին, որոնց նախաձեռնությամբ գումարվում է նստաշրջանը՝ այն սուբյեկտներից, որոնք իրենք են գումարում նստաշրջանները: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 68-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ամրագրված է, որ նորրևուտի Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանը գումարվում է պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն երկու երրորդի ընտրությունից հետո՝ երկրորդ երկուշաբթի օրը: Հոդվածի բովանդակությունից ենթադրվում է, որ Ազգային ժողովի նստաշրջան գումարելու սուբյեկտ է համարվում ինքը՝ Ազգային ժողովը: Իսկ, օրինակ, Ճապոնիայում պառլամենտական նստաշրջաններ գումարելու իրավունքը վերապահված է Կայսերը՝ Կաբինետի խորհրդով և համաձայնությամբ: Այստեղ Կայսրը հանդիսանում է որպես նստաշրջան գումարող սուբյեկտ¹:

Նստաշրջանի գումարումների թիվը ևս տարբեր է բազմաթիվ երկրներում: Օրինակ՝ Ֆիլիպիններում անցկացվում է տարեկան մեկ նստաշրջան, և Սահմանադրության 15-րդ բաժնի 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ Կոնգրեսը գումարվում է տարին մեկ անգամ՝ հուլիսի չորրորդ երկուշաբթի օրը, և աշխատում է իր կողմից սահմանված ժամկետով, բայց ոչ պակաս, քան 30 օր ընդմիջումով²: Սակայն ոչ բոլոր երկրներում է, որ պառլամենտին տրվում է իր հայեցողությամբ նստաշրջաններ հրավիրելու իրավուք: Օրինակ՝ Ֆրանսիայի Սահմանադրության 28-րդ հոդվածով նախատեսված է, որ պառլամենտի նստաշրջանները գումարվում են տարեկան երկու անգամ՝ 120 օր տևողու-

թյամբ³:

ՀՀ օրենսդիր մարմնի իրավական կարգավիճակը սահմանված է ՀՀ Սահմանադրությամբ, որտեղ ամրագրված են նրա իրավասությունները, փոխհարաբերությունները ՀՀ Նախագահի, Կառավարության և մի շարք այլ պետական հաստատությունների հետ: Սահմանադրությամբ նախատեսված են ԱԺ-ի կազմավորման և գործունեության կարգի հիմունքները, պատգամավորների իրավունքներն ու պարտավորությունները, գործունեության երաշխիքները, լիազորությունների դադարեցման հիմքերը և այլն: Սահմանադրությամբ նաև նախատեսված են Ազգային ժողովի նստաշրջանների գումարման հստակ ժամկետներ: ԱԺ-ի գործունեության մեջ իր նշանակությամբ և ծավալով առաջնայինը օրենսդրական գործառույթն է: ԱԺ-ի ընդունած օրենքներն օժտված են գերակայությամբ: ՀՀ Նախագահի, Կառավարության և պետական մարմինների ընդունած ենթաօրենսդրական ակտերն ընդունվում են ի կատարումն ՀՀ օրենքների և պետք է համապատասխանեն դրանց:

Ազգային ժողովի գործունեության իրականացման արդյունավետությունը մեծ չափով պայմանավորված է նրա աշխատակազմի բանիմաց և ակտիվ աշխատանքով: «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայության մասին» օրենքի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմը պետական կառավարչական հիմնարկ է, որն իրականացնում է անկախ մասնագիտական գործունեություն՝ Ազգային ժողովի լիազորությունների և գործառույթների իրականացման ապահովման ուղղությամբ⁴:

1 Стн Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран, Учебник, М.: Изд-во Юристъ, 1999, стр. 487; Сравнительное конституционное право, М.: Изд-во Прогресс, 1998, стр. 126:

2 Стн Конституционное (государственное) право зарубежных стран, Отв. ред. Б. А. Страшун, М.: Изд. Бек, 1996, չ3 480:

3 Стн Конституции зарубежных стран, Под ред. Страшуна Б. А., М.: Изд-во Бек, 1996, стр. 114:

4 Ընդունվել է 04.12.2002թ., ուժի մեջ է մտել 26.12.2002թ.:

К ВОПРОСУ ОБ ОРГАНИЗАЦИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ОРГАНА

БАГРАТ БАГРАТЯН

*Проректор по международному сотрудничеству и мировым связям
Ереванского экономико-юридического университета*

Согласно первой статье Конституции Республики Армения, Республика Армения является самоуправляемым, демократичным, социальным, правовым государством. Это определение охватывает все элементы, характеризующие современное развитое государство. Для обеспечения перечисленного государство устанавливает ряд принципов, которые гарантированы Конституцией и многочисленными нормами, закрепленными законами. Одним из таких принципов является принцип законности, гарантирующий идею правового государства. В условиях правового государства господствует воля народа, приоритет законов, отражающих интересы, государственные органы и должностные лица действуют согласно Конституции в рамках законов и предоставленных им полномочий, все равны перед законом и без дискриминации равно защищены законом. В условиях реализации и претворения в жизнь принципа законности важное место занимает принцип демократии, в условиях которой единственным источником и местом власти является народ.

ON THE ISSUE OF LEGISLATIVE BODY FORMATION AND ITS ACTIVITY

BAGRAT BAGRATYAN

*Vice Rector of International Cooperation and Public Relations,
Yerevan Economic and Juridical University*

According to Republic of Armenia Constitution 1st article RA is a sovereign, democratic, social and legal state. This definition comprises all the elements characterizing modern developed countries. To ensure all those features the states define a range of principles which are guaranteed by the Constitution and in many law norms. Principle of legality is among those norms, which acts for legal state idea. In the conditions of legal state the nation's will powers and state officials act according to Constitution and law within the premises of their authority. All the people are equal towards the law and are equally protected by the law.